

Микола ГОШКО

ВІСІВ
ХЛОПЕЦЬ
МОЛОДИЙ

НОВЕЛИ

Микола ГОШКО

**ВПАВ
ХЛОПЕЦЬ
МОЛОДИЙ**

НОВЕЛИ

**Чернівці
ЗЕЛЕНА БУКОВИНА
1995**

ББК 84 (4Укр)

Г74

Гошко М.В.

Г74 Впав хлопець молодий: Новели. —
Чернівці: Зелена Буковина, 1995. — 64 с.
ISBN 5-7707-9175-6

У третій книжці новел український письменник із Чернівців розширює коло своїх тематичних зацікавлень, тонко й ненав'язливо досліджує характери людей у різних морально-психологічних виявах.

ББК 84 (4Укр)

ISBN 5-7707-9175-6

© «Зелена Буковина»

ЧУЖИЙ

За краєм житнього поля починалися незнайомі косогори. Тут від часу й негоди визеленилися камені, похмурі, як невільники, що, тулячись один до одного, давно очікують чогось.

Літнього поранку двоє чоловіків вихопились на саму маківку пагорба, якого розлогою кроною ніби увінчував ясень. Віття металось, немов омахи зеленого полум'я.

— Запаси тут великі, — прорік чорнявий Назарій, молодий і зовні спокійніший за свого приятеля.

— Ага. Он які здоровецькі кругляки, — мовив Манолій, пощипуючи пальцем верхню губу.

Він наліг на важель, а той випорскнув з-під каменя.

— Хіба його вивернеш? Ще чого, пупа можна надірвати.

— Не надірвешся. Є рада! — виклав незаперечний рішенець Манолій. — Розколемо вогнем. Назбирай сухого галуззя.

Назарій наволік цілу купу сушняку на підпал. Блиснув, затріскотів вогонь. Бурхнуло полум'я. Потяглася смуга густого білого диму.

— Сині завжди легко розколюються. А ото навколо цього доведеться пострибати.

— Не бурчи зайве. Краще підкинь сушняку.

— Як гадаєш, готовий?

— Та вже ж готовий! Давай води.

Назарій зацибав до западинки.

Камінь розпікся до самого щирця. Здалля пашіло. Люто засичала вода.

Манолій вдарив молотом і брила розчахнулася надвоє.

— Придатна для водопійного корита, — потираючи стегно, пояснив Назарій. — Ось тут, з цього боку, підкопаємо.

Шкіра на його руках напиналася синіми буграми. Ліктем утер зіпріле чоло.

Зненацька, мов з катапульти випущені, з'явилися галасливі птахи, проносячись над узгірком разом з вітром до зубчатих веж лісу.

— Сподівається на дощ.

— Якби хмара покропила трохи.

Внизу стирчав один величезний, з людину заввишки, сірий камінь.

— Розводь вогонь, — плеснув по колінах Назарій.

З угловини, куди збігав вузенький путівець, вигулькнув чоловік. Присадкуватий і натоптуваний. Хода в нього поважна, неспішлива. На голові — бриль солом'яний.

— Бог у поміч, козаки!

— Дай Боже, — озвався Назарій. — А-а-а, Ананій! Сервус!

— Щось давненько не здибалися, — проронив Манолій, рвучко випроставшись.

— Еге, давненько. Схопив флюс і до тепла проходив з підв'язаною щокою. Ге, я знаю, крупа у вас кінчилася. Ячмінь достигає. Змелю зерно з нового намолоту. Хіба мені хтось закине, що з мливом затримую? Вродило, нівроку. Я теж в Христа за пазухою не дрмав. Все готове. Найохочіше вас прийму. Перші засипете у кіш, — підлещувався мірошник, хоча його видавали губи. Вони — тонкі, стиснуті і випираючі — свідчили про крутий норів Ананія. Прищурився. Підніс угору палець.

— Гм... гм... Гарний камінь.

— А гарний! Дуже гарний!

— Ха, розумію. Якщо піддати обробці... І де він береться?

— Росте, Ананію.

— Може, й росте. Не каліchte сірий валун. Нехай хоч один уціліє. Для млива згодиться. Я вже вам оддячу.

— Поки риба у воді — на неї ціну не складають.

Ананій ще раз удоволено окинув поглядом камінь. Нетерпляче шарпнувся. Ніби вітром здуло його.

— Клянусь, тут щось не тее, — вставив у паузу Назарій і вдарив себе в груди, немов переконуючи внутрішній голос.

— Щось не тее, — погодився Манолій. — На'ку трясцю йому камінь? Праведник називається. Як

той казав: граблі — щоб до себе гребти — знає, а вила йому не потрібні.

Вони лишилися удвох.

Вогнище полохливо дотлівало і, спроквола жевріючи, згасло.

Густий дим вже не клуботів над косогороми.

Корчувальників покликала косовиця.

У Черногузівці били в бабки: бень-бень, дзвінь-дзвінь. Клепали коси.

Хизувалися міццю своїх горлянок півні. Пищали пищики.

— Звернемо ліворуч, на той бік села, — звелів Назарій і попустив піджака з плечей на лікті — й так спекотно.

Лівий схил гори зеленими хвилями тягнувся до вузької смуги оболоння обіч широкого гостинця. З-посеред стовбурів дерев визирнув шиферний дах будинку мірошника. На ньому ніжно леліло блідо-золоте світло серпанку.

Навпроти воріт у глибині садиби на тлі сараю бовванів валун.

Назарій заціпенів від подиву. Стрепенувся.

— Оце допіру він... сірий камінь.

— Ти певен, що це він? — спитав Манолій.

— Цілком певен, — закивав Назарій. — Так, валун з темними прожилками.

— Он як, для млина згодиться... Обдурив нас, вважай, мельник. От і хитрюга! Хай йому грець! Завше на свою користь.

На камені уже можна було розрізнити чоло, ніс, вуста і висічене ім'я, напис «Тут спочиває раб

божий Савелій Антонович Кричуняк. Царство йому небесне...»

І враз ніби осінило... От тобі й ангельська душа. Назарій сторопів. Аж чуб поліз дибки. Обурився:

— Та що ж це? З якої причини мірошник рішився на надгробний пам'ятник? Пхе! — зневажливо пирхнув він.

Відхилились надвірні двері. Господар наткнувся на гнівні очі, сахнувся.

— А ось і ми, Ананію! Не чекав?

Усміхнувся широко, але відразу ж погасив свою усмішку.

— Ви чого притарагунилися?

— Не левову пайку ячменю тобі принесли, а протест. Навіщо ти осквернив камінь? — не стримався Назарій.

Де й ділася та статечність у мірошника.

— Е-е, не стромляй свого носа, куди не треба!

— Ти що, клепки погубив? Наважився ставити пам'ятник лукавому... — гарячився Назарій.

— Що ви від мене хочете?

— Твій татуньо ким був? Донощиком. Доказ?.. Доказ є. Не брехня. С-сука, гад! Сестру Федорцю видав, спровадив до білих ведмедів. Діточки ж у неї zostалися. А чим Віхтик завинив, що послав його на етап?.. Десять годочків оддубарив через нього. Навербував у Сибір, ой-йой!.. І як грішного земля прийняла?!

Ананієва впевненість похитнулася, його ніздрі затремтіли. Щось стискувало горло. Насупився, як хмара. Сам не свій.

— Примусили, не інакше... — промимрив він.

— Примусили... За свою шкуру трусився! Гадав, де сила — на тому боці й право.

Докір зачепив за живе. Ананію дихання сперло в грудях.

— Дайте татові спокій. Навіщо кістки ворухити?

— Злочин вчинив сексот проти села. А ти збирався його воскресити, панахиду замовити. Осоружна затія... Не страхай людей, Ананію!

Випнуті мірошникові вилиці блідли. Його раптом ухопив страх. Але упирався, як міг.

— Цить, я тут хазяїн. І ви в моєму дворі не командуйте!

Вгамував у собі відчай і запнувся, мовби слова примерзли йому до язика. Спересердя плюнув.

Назарій метнувся і спритно заскочив ззаду, схопив молот, розмахнувся і ушпарив по каменю. Пирскнуло іскрами в обличчя. Пролунав тріск і надгробок репнув, як стиглий кавун. Шугнуло тріпотливе відлуння. Наче розкололося черево землі і в муках проковтнуло валун.

— Ей! — прийшов до тям Ананій і аж похлинувся. — Як же це так? Чого ви мого тата на глум віддали?

— Він чужий для села. Чужий... — повторив Манолій. — Не лякайте людей!..

Розбирала досада. Онімівши, мельник стояв навколішки, очі його застигли від жаху, незідривно зирив на потовчені уламки перед собою й не міг поворухнутися.

На нього впала ганьба. Боліла голова, стиснув долонями скроні.

Корчувальники виходили за ворота. То приста-вали, то затримувалися на місці. Їхні широкі ступні підминали порох. Розіпнула крила тиша. Терпла. Цвірчав коник, та так настирливо й сер-дито, ніби хтось його дражнив, водячи бадилинкою по вусах.

Чоловіки задивилися у бік, де на вигоні гостин-ця виринула довга процесія. Повільно просувалася вантажівка з опущеним бортом.

Ховали останнього каторжанина Віхтика. Со-нячний промінь лагідно й тепло мінився на мідних трубах.

Все довкілля посмутніло.

Бамкнув церковний дзвін.

— Вічна пам'ять покійному! — спокійно про-казав Назарій. — Мученикам за свободу України — слава!

Вихоплювалось зітхання, важке, як борозна в черноземі.

Лебеділи плакальниці, тужливими голосами зривали сльозу у тих, хто проводжав односельця в останню путь.

Земля буяла красою, купалася в духмянощах і світлі. Зумерили дрібні комахи.

Нагадав про себе і чорний ворон — шугнув з-за косогору, випантровуючи здобич.

І в кожному німо йойкнуло підсвідоме — лиш би не накликав біди.

А на прuzі довгополого лану на повний зріст підвівся кам'яний орач з широким помахом пра-виці.

ВПАВ ХЛОПЕЦЬ МОЛОДИЙ

Савка поклав в ясла коневі сінця, підсипав вівса.

— Смакуй, набирайся сили, скоро до борозни.

Ляснув постріл. Залементували, завили пси по всій околиці. Чоловік підхопився, мов ошпарений. Якусь мить він натужно посопів, роздуваючи ніздрі.

На подвір'я заскочив міцної зав'язі молодик. Білявий, з родимкою на підборідді. Йому аж дух перехопило.

— Звідки ти взявся?

— Впізнаєте мене? Чоботи шили. Ага, я син Гервасія, якого назвали куркулем, повезли до Сибіру. Мені вдалося вирватися. Напоровся на засаду. Небезпечно. Кожна хвилина дорога. Перобуду якусь часинку у вас. Ви тільки вікому нічичирк...

Савка занепокоївся, замахав долонею, немов підганяючи гусей.

— То де вони?

— За стрілецькою могилою.

Страх накочувався хвилями і проймав усю його істоту.

— Ховайся під стрішку оборота.

Єрмолай шуснув у загату і причаївся, наче миша під віником.

Лихе відчуття тривоги кольнуло в серце Савні. Зсередини взяв двері на засув. Поринув у похмурі

роздуми... Мерехтіли тіні, чи то привиди, породжені розбурханою уявою. Ніби хтось попід хатою шастав. До сінника кроки. Аж зашурхотіло. Забикали вівці.

Савка хотів засвітити каганець, але передумав. Сперся ліктями на стіл. Димів гірким самосадам... Як там Єрмолай? Либонь, замерз. Холоднеча. Аби щось лихе не трапилося. Чоловік поник від того, що промайнуло в голові. Хрестився перед дерев'яним розп'яттям у кутку.

— Страднику наш, змилюся, допоможи йому спастися, о леле!

Припав щокою до подушки. Сон кудись щез.

Грюкнула хвіртка. В подвір'я вдерлися непрошені гості. Четверо сталінських посіпаків. Довготелесий, з подзьобаним віспою обличчям, тупцюючи від нетерпіння, прискіпався:

— Де? Де? Куди втік?

— Хто?

— Бандерівець.

— Не знаю.

— Він у тебе!..

Ястребок скреготнув зубами так, що їх звело судомою. Схопив за горлянку Савку, зіпонував, ремствуючи:

— Говори правду. Тільки відверто, — не просив, а наказував. — Сліди обірвалися саме тут. Чого він крутився на току? На твоєму току...

Напіврозтулені вуста Савки тремтіли.

— Його тут немає. Що ні, то ні.

Каратель визвірився, просто закипів увесь.

— Брешеш, гнидо! Попереджаю: церемонитися не збираємося. Не пайдьот!..

Савка мовчав. Зламана тинь його знерухоміла на стіні. Ястребки смикали снопи лабузиння. Їх купа все росла, а карателі все заглиблювалися в загату, увихалися, як навіжені. Савка обімлів. До споду залишилося три снопи. Як зірвуть — все, кінець...

Рудий стукнувся потилицею об підвіконня, щось пробурмотів до самого себе, облишив загату і роззирнувся навкруги.

— М-да, — стурбовано озвався ястребок. — Спритно перехитрив нас. Ех, сплохували. Не впантрували. Чкурнув з-під самого носа. Відай, лазівку знайшов...

Карателі прочесали все і зникли.

Савка полегшено зітхнув. Слава Богу, що Єрмолая не зачепили.

На дворі вже розвиднялося. Підморозило. Блистів іней.

Савка прислухався, настороживши вуха.

Пліск! Ба-а-ах... — закричала долина пострілом гвинтівки.

Висвистували кулі.

Чоловік жажнувся. Край городу плюхнувся ницьма в острівець снігу хлопець і заляк. Під кущиками зловісно шелестіли білі змії поземки.

Сусіди попримлипали до шпарок у парканах, вдявлялися у той бік. Перехилився через тин і Савка, витягнув шию, щоб бодай на одну мить раніше довідатися: мертвий чи поранений Єрмолай?

Карателі вели Танасія Брчку.

Савка на віддалі не вловлював, що той говорив, лише по жестах розумів: щось випитували, вимагали.

Погукала сова.
Тепер — його черга.
— Ісусе Христе!

Шапка зсунулася Савці на потилицю. Він уздрів, як біля Єрмолая вовтузився ястребок, обшукував. Сніжок під хлопцем червоний, а поділ кожушка весь у крові. І крові багато.

Рудий почав із мерця стягувати чоботи. Вип'ялив передки лискучих чобіт, виструнчився і просичав Савці у вічі:

— Ну, то хто?
Той зблід, замнувся.
— Не світський.

— А ти помізкуй! Еге, добре помізкуй. А мо' згадаєш? Не безіменний...

— Нехай мені язик всохне! І не згадаю, і не скажу.

— Он як? Значить, забудьковатий... Ти ж мірку знімав, шив йому чоботи.

— Мало хто звертався до мене із Каплівки та й довколишніх сіл, хіба всіх спімнеш.

Проторохкотіла підвода з мерцем.

Савка глипнув вслід Танасію Бричці, як той підганяв коня, як поминув стрілецьку могилу. Карателю набридла мовчанка.

— Що, оглух? — наставив гвинтівку прямо на Савку. Дулом у груди. Той заворохобився, захопився обома руками за цівку.

— Не смійте стріляти!.. Пробуджується земля, пахне весною. Сіяти треба. І бджілки у вуликах ось-ось прокинуться... Хто догляне? Благаю, не стріляйте!..

Це єдине, що тримало його на світі. Жаль важким клубком підступив до горла.

Савка подумки перебирав свої гріхи... По своїй доброті сердечній прийняв Єрмолая в лиху годину, не злякався. А що це уберіг — не його вина. Перечекав би трохи і шукай вітра в полі. А так напоровся на засаду. То й ходекнуло. Ой, горенько... Обпалили цвіт. Такий ранній цвіт...

Опустилось дуло.

— Шкода на тебе кулі...

Савка прочунав трохи. Заметушився, мов загнаний у пастку лось.

— Заждіть. Дозвольте переодягнутися в чисте. Бог велів іти на каторгу таким.

— Тільки не барися!..

Савка стяг із шнурка свою сорочку. Святкову лляну білу сорочку вдягав тільки на храмове свято. Все робив спокійно, розважливо, без зайвої суєти. Незабаром він з'явився одягнений, з великим вузлом у руці.

Похитувало від слабості. І враз зареготав, мов божевільний. Аж карателі пересмикнулися. І дивно було чоловікові, що йому не страшно. Зовсім не страшно! Наче і не на тортури збирався, а на прогулянку.

Борода його відстовбурчилася, мов глиця на сосновій гілці. Перехристився, вклоняючись вранішньому сонцю. І раптом сталося несподіване. Гукнула жінка, голос її все ближче й ближче, а слів не розібрати.

— Ой мамочко! Куди ж тобі з дому, Савко, соколику мій?.. Я тобі папушку тютюну в дорогу. І люльку, що вирізьбив, забув у мене, прихопила,.. — душила у собі плач. Так ридала, що в нього мороз по спині... Марія, з якою шлюбно не

повінчався... Що це? Сон чи ява? У погляді його застигло очікування.

— Швидше, бидло, швидше!

— А я й так можу...

Савка випростався, перебирав безкровними губами:

*Повіяв вітер степовий,
Трава ся похилила,
Впав в бою козак молодий,
Дівчина затужила...*

— О, маєш гонор! Гадали, оговтаєшся, прихвостню, бандерівська собако, — не стерпів старший ястребок. — Помилували б, а так...

Савка у відповідь скривив гримасу:

— Мародери нещасні! Паразити! І в наше віконце загляне сонце!

— А ти вже обнаглів зовсім. Нічого, охолонеш там, де ведмеді ночують, упокорять... Поганець!

Чоловік сприйняв те, як належне.

Рівномірне чаккання паровоза змусило Савку здригнутися.

Тук-тук, тук-тук... — висвистували колеса по-тяга...

ДИМ

Гордїй мітив з надгробком впоратися хутко, а воно вже за обід повернуло. Поки підфарбовував балабони в залізних воротях, уже було пополудні. В гіллі вищебечували щиглі. Ударила сорока в жалобні крила...

— Агій на тебе! — сплюнув в долоні чоловік. — З якої причини скрегочеш? Що, гостей скликаєш? Мало тут покійників?

Блакитними кущами цвіли незабудки. Буруб'яшки покрученої ожини спалахнули на сонці.

Ніде нікого. Та не зовсім... Он там, де аркою перевисав стовбур берези, плакала немолода, в темній хустині на плечах, жінка. Квапливо рушила до воріт кладовища, але через кілька кроків озирнулася:

— А, ти, Гордію?

Жура проглянула в дзеркальцях її сірих, ясних зіниць. Застигла біля горбиків з похилими боками, порослих низенькими нерівними купинами трави, мовчки показала на них.

— Загубилася десь тут. Та як одрізниш, котра саме мамина могила, коли хреста не стало? А був дубовий...

Гордієва рука, що стискала поперечку огорожки, поступово розціпилася.

— Струхлявів?..

— Ая, Гандзюра спопелив... Сторожував тоді і тягнув хрести з цвинтаря. Палив їх у грубі і грівся. Прокажений, навіть вінки із жалобними стрічками кидав у вогонь, — жінка глибоко, судорожно зітхнула і провадила далі: — Із колгоспної пшениці намолов свіжої петльованки, а діти без кусника хліба пухли. Пив рижу джурджу і заїдав посолодженими надіями, що недовго втримаються совети, співав «Алілуя»... На засідках облапував жінок, витрушував зерно із ворочків, а сам мішками пер. За кривди людей відсидів там, де козам роги правлять, розминувся зі смертю. Та хіба тяжкий гріх відпокутаєш? Могили, як птахи з поламаними крилами, лишилися. Чим завинили покійники, що порушили їх спокій, їхній сон під землею?

Жінка скривилася, наче в обличчя її війнуло гаром від спаленого хреста.

— Ой-ой! Господи! На провідну неділю люди гробки застеляють, поминальну справляють, а я не можу упізнати, де мама почивають. То добре, Гордію, що ти порядкуєш могили дідів і прадідів, батьків наших. Най нагадують вони про рідних дітям і онукам.

Якийсь час обоє мовчали.

— А я вашій мамі-небіжниці надгробка зладнаю, без жодної розколинки. Приготуйте тількино цемент. Замішаю бетонець і заллю...

Шульпотів бляшаний вінок. Голосно свистів дрізд.

Гордій стояв довго безсловесний. Жінка своєю оповіддю ошелешила його.

Могили, як птахи з поламаними крилами... Гордій одірвався од цієї думки. Немов прокинувся від жахливого сновидіння.

Тільки коли вже вихопився на околицю, спустився до річки, щоб ополоснути із себе пилку, мов би трохи заспокоївся.

Небо поволі починало хмуритися й темніти, провіщаючи дощ.

Погойдувався човен у верболозі. Неподалік зручно примостився під деревом чоловічок з кістлявим лицем, з гострим носом, впалими щоками.

— Ключе?

Гандзюра сторожко вибаньчився на Гордія.

— Щось не дуже...

Він миттєвим рухом смикнув за вудку і невеличка риба, тріпочучи на гачку, зблиснула в повітрі.

— І не набридло вам?

— Що ж іще мені старому залишилося робити, чим утішитися? Хіба що вигрівати кості на сонечку. А ти звідки йдеш?

— З цвинтаря.

— Що, лагодив могилу?

— Еге, оту, з якої ви зняли хреста. І як вам ядучий дим не виїв очі, коли палили хрести в грубці?

— Що ти варнякаєш?

— Не прикидайтеся, вуйцю! Пошабашили вволю. Живі пам'ятають...

Гандзюра надувся, як сич.

— Переборщуєш ти...

Пишні Гордієві вуса настовбурчилися, а долоні відразу засвербіли... Проте якийсь внутрішній голос нашіпував: шкода бруднити руки. Стукнув би його в дихало і баста, амінь!

— Переборщуєш ти...

— Потихеньку, по-ти-хеньку... Не ерипеньтеся, вуйцю. Мало Сибіру?..

Сипонули перші великі краплі дощу, річка взялася дрібними брижами. Насувалася гроза.

Гандзюра накинув плаща. Облищив рибалити, намотав волосінь на котушку, закріпив блешню і не зауважив, як Гордій ступив у човен.

Плоскодонка сплила з прибережної мілини на течію.

Схопившись, Гандзюра розгублено проказав:

— Не займай мого човна, гадино!.. Я сам, сам!

Він, мов лантух, сповз вниз, чалапнувся у воду і забовтався. Але до човна не дотягнувся. Охопив непогамований страх...

— Тону-у! — у розпачі, затинаючись, заволав Гандзюра. - Рятуйте-е...

Він дригався, борсався, ніби в павутинні муха.

— Грійтеся, вуйцю, грійтеся. Співайте «Алілуя»!

Чоловічок кліщем вчепився за чорне слизьке кореневище і ледве видряпався на берег. Ослаб, закоцюбнув, аж посинів. Весь дрижав, мов у лихо-манці.

Гордій вихляв річищем і підохочував:

— Грійтеся, вуйцю, від смолоскипів жалібних процесій...

Весла вдарили по воді, збиваючи перлисті каскади.

Ще більше накульгуючи, мокрий до цурки Гандзюра човпав по піску.

Кривчасте дихання гострими пазурями розди-рало груди.

ВІЧНА ГРА ЖИТТЯ

Галай пам'ятає той ранок, той мокрий вітряний ранок. Він міряв кроком уздовж і впоперек кімнати, просувався з однієї в іншу, був у чарах одкровення.

— З новосіллям вас, сусідоньку, — вітали підхмелілі гості винуватця урочистостей. — Абись-те, Деонизію, гаразд малися в новій світлиці!

Він аж сявав на виду, душу повнила радість, немов гірський потік, що весело хлюпотить між камінням.

Попрощалися гості і дім залишився стояти на високих підмурках мовчазним, порожнім.

Багато хто спинявся, розглядаючи різьблений ганок і паркан з чавунною решіткою — окрасою вулиці.

Будівля дзвеніла від свіжої соснової живиці.

Дощ зник з хмарини. Залишилося безліч краплин, нанизаних на гілля дерев, натканих на бубочки каштанових пуп'янків. З ринви крапала вода.

Лаврусь явився пізно.

— Забарився, сину...

— Поки автобуса дочекався, — мовив він, струснувши втому. — Хай йому абищо.

— Таке заняття знайшов...

Батько увімкнув усі лампи і в люстрах загорілося світло.

Посередині вітальні — овальний стіл горіхового дерева із перламутром, збоку — шифпоньер. Лави заслані тканими доріжками, що усміхалися широкими червоно-синіми і жовтуватими смугами. На килимі ніжилась русалка.

Галай напустив на себе поважність. Він у виграшній ситуації.

— Уклав у цей дім немало здоров'я і грошей. Чого тут бракує, га? — спитав.

Син промовчав.

— Справлю таке весілля, яке нікому й не снилося в Довгопіллі, — додав самовпевнено. — Поля Бойчукова з господарської сім'ї. Та й спадок з Канади дістався. Маючі...

Губи в Лавруся пересмикнулись. Батько навіть не запідозрював, що син залицяється до Харитини Білійчукової, з отієї хатини, де дітей, як зернин у колоску...

...Галай завернув за ріг свого будинку на вулицю. Серп місяця гойдався над вершечком ясенів. За штахетником чоловік стрів сина і незavidне дівчисько з повним, як достигла вишня, ротом. Придивився пильніше — так і є, Харитина. Вітер метляв одне пасмочко перед її очима. Вона відкинула його рукою, засоромилась. Набурмосене обличчя чоловіка зродило в них підозру.

Він збагнув, що й до чого. Брови здивовано шугонули угору. Спаленів увесь...

— Гадаєш, візьму тебе у невістки? — потягнув носом Галай. — Дзюзьки! Ти ба, яка кралечка

підвернулась... Ой, Лаврусю, не гни харамана, не крути хвостом, знаю, куди гнеш...

Аж в піт кинуло від образи.

— Йолоп, — продовжував вичитувати синові.
— Я всього постарав. Хату яку збудував! Садок посадив. А ви на готове зазіхаєте? Що, проковтнув язика? Нахрапом мене не візьмеш, — рішуче захитав головою, — ні!

Лаврусь непохитний у своїму рішенні. Рвучко обернувся, щоб виказати свою незалежність від батька. Пішов поруч Харитини, повільно, ніби боляче, ступаючи.

— Ой, нічого ти, сину, не тямиш, — видушив з себе Деонізій і куточком серця відчув, як тіло пронизав щем. Значить, іде син, іде назавжди... Злецько.

«Нічого, вернешся. Не такі ще були мудрагелі. Де не вешталися, а до отчого порога верталися».

... Галай роздосадувався, ходив, наче громом прибитий. Осуд не стріла, а глибоко ранить. Сусіди переймалися жалем, що він відпустив одного-єдиного сена. Це викликало багато балачок в Довгопіллі.

Галай змарнів. Підупав. Прудкі дні для нього стали якимись довгими, нудними. Коротав їх у літній кухні. Лежав горілиць на старому тапчані і каявся. Господоньку, що ж це діється на білому світі? Син батька цурається...

На стелі танцювали сонячні зайчики. Життя грало свою вічну гру. Десь далеко мчав поїзд, у

мареві виразно доносилися стукіт коліс і пихкання паровоза. І це насторожило чоловіка. Млоїла щемка тривога.

«Передав куті меду, — прощільнювалася в мізку думка. — Не бачити сина, як свого вуха».

Дім німував. Пустка ніби розпирала його зсередини. У вікнах ясніли блакитні завіски. На мить чоловік притримав двері, наче хотів впустити більше світла. Хата відізвалася, мов дзвін. Торкнув ключа — двері зачинилися.

Він перетнув безлюдну вулицю. Вузька, в один скік, смужка беріжка. Перемотнув через потік. За ним — рілля, мов би заволочена густою хмарою. Навколо духмяна, як мед, жовтогарячість.

Деонізій опинився на подвір'ї Білійчуків. Чулося гомінке лопотіння листя.

— Ех-х-ха, — пробурмотів він.

Дрімив, згорнувшись калачиком, біля будки пес. Коло дерева зачаїлося дівча, очікуючи, коли вилускне горіх з висохлої потрісканої жовтозеленої шкіри. Під бровами тьмяно світилися дві жаринки, напівзатулені довгими віями. Долонька складена човником. Дівча підстрибнуло м'ячиком і поглядом наскрізь прошило дядька із сивим, наче осінній туман, волоссям, озвалася:

— Ви трохи спізнилися: мама пішла в ощадну касу зняти гроші на подарунки.

— Кому на подарунки?

— Галинці. Та хіба ви не знаєте? У Харитини і дяді Лавруся народилася донечка, — пояснила дівчинка.

Чоловік поміркував трохи. Просвітлів. Його збентежила дитяча одвертість. Страждання піднімалося з глибини ества...

Збігло кілька секунд. Із забуття вивів дитячий голосок:

— А нам прислали фотокартку. Сестричка у фаті, — похвалилася дівчинка.

— Ага, — гмикнув Деонизій.

— Тато з мамою на весілля їздили далеко-далеко. А ви — ні. Грошей пожаліли чи що? Жаднючі ви...

Дівчинка так зненацька випалила, що чоловік не одразу навіть осягнув у повній мірі сказане, а коли осягнув — не міг отямитися.

— У них дві кімнати, кухня, ванна з гарячою водою. Усе добре, — не вгавала.

— Ти багато чого не розумієш іще, — кволо протягнув Галай. — От виростеш...

Та й утих. В його свідомості розкрилася глибина власної вини. Хвилювання бурило кров. Поник, як прут надломлений.

Із потрісканої шкіри вилущився горіх і скотився з гілки, заховався в листі. Аж віддало лоскотом.

Дівчинка хутко нахилилася до землі.

Деонизій понишпорив у кишені за цигаркою і припалив від запальнички. Пальці безвільно опустилися. Потоптався на місці, випустив крізь ніздрі дві довгі цівки диму і поволі рушив. Услід йому загарчав пес, вискалюючи на нього зуби.

Чоловік здригнувся. Тоскно. Зіниці розширилися. У химерному настрої він наблизився до чепурного дерев'яного будинку, на даху якого бринів флюгер. І враз воно, це помешкання, задля якого поофірував найкращі роки життя, видалося для нього осоружним, чужим...

ОДИН НА ВСЕ СЕЛО

Тихон Ярчук слухав, як біля огорожі корови, телята всім скопом довго топтали ратицями вулицю, протяжно ревли і мукали, а пастухи до всього ще й цьвохали батогами.

Свіжило росою, вона була навіть на віях. Нестерпне горе з'їдало душу старого: на фронті загинув його син Петро. Пожовклий папірець зберігався за фотокарткою. То — похоронка. Щемів поперек до негоди. Чоловік щосили тручав тачку, в якій деренчала лопата. В шляховій бригаді могли й обійтися без цього примітивного знаряддя, адже з кузовів самоскидів сипався гравій біля самої бровки дороги. Дід усе робив неквапом, ніби хотів надивитися на навколишній світ, на безко-
нечний шарварок.

Здається, не минуло й хвилини-другої, щоб не з'являлася машина на вигині гостинця. Цей шум старому навіть подобався. Ось стихив ходу легко-вик. Той, що вів його, напіввідкрив дверцята, відкланявся. «Видко, тутешній», — майнуло в голові Тихона Ярчука. Встиг розгледіти молодика. Кругле біле обличчя, а очі опушені віями, наче важкий колос пшениці остями. Старому стало втішно, світло на душі. Звів руки над головою, наче хотів обняти ними сонце. Спосередини бла-
китного простору — голос, далекий і прозорий:

— Тату...

І знову мовчання... Шлях був безлюдний. Дід думками пікся. Дістав кисет з тютюном, довго скручував цигарку, потім встав шукати сірників.

— Ну, навіщо так баритися? Га, Тихоне? — озвалася дружина, скрушно глянувши на чоловіка. Мабуть, здогадувалася, що він чимось схвильований.

— Ти мені порядку не ламай!

— Що це? Не в собі, — прошепотіла вона.

Він стенив плечима — звідки я маю знати? Захотілось йому так зненацька в самотині побути.

— Йди, Полю, додому. Чуєш?.. Назиркуй за вишнями, щоб шпаки не викльовували.

— А таки треба, — погодилась дружина. — Якби ж то і всього клопоту.

Заточуючись, пес побіг їй услід по м'якій траві, втомлено тягнучи хвоста, змучений спекою.

«А може, то й краще, — міркував старий, — що не зізнався у своєму видиві. І так біль гризе Полине серце».

Дорога дрімала в розпеченій куряві. Гамір стих, наче втятий. І тепер, коли вже не гуляли авто, йому вчувалися кроки. Вони бухкотіли у скроні, розпливалися, губилися. Петрові кроки...

Недільного ранку ще до схід сонця Тихон Ярчук вирушив у дорогу. Ніс на базар чоботи. Ніколи пари не брав. Коли — лівий, коли — правий. Он скільки безногих повернулося з фронту.

Коні лунко били копитами по твердій, в'їждженій дорозі, візки гоїдалися. У рипучій метушні шанобливо віталися з пішником погоничі, наздоганяючи: «Доброго здоров'я, діду!»

Торговиця кипіла, вирувала. Тихон Ярчук не любив велелюдне сум'яття та гамору, без чого, звісне діло, не обходиться жодний базар. Тут продавали смушеві шапки, свіжі фрукти, вовну, мед.

Людам завжди чогось бракує.

— Усі візьмете... Всім вистачить, — сите обличчя добродія випромінювало задоволення. По твердій ціні збував молоду картоплю.

Заздрісники плели язиками.

Старий помітив, що тільки тут, у цьому говіркому натовпі, перекупники відчували себе по-спражньому щасливими.

У такому гармидері не оглянешся, не розберешся, сповна не осмислиш що й до чого. Дід з Полян збагнув одне: на базарі не купиш радості.

Висіла волога задуха. Через хвилину коло нього застукотів милицями інвалід. Міцної зав'язі хлопець. Либонь, Петрів одноліток.

— Під Кенінсбергом залишив одну ногу, а другу треба взути.

Приміряв чобіт, чи до пари йому.

— То продасте?

— Та вже продам, куди дінуся...

Інвалід довго порпався в кишенях, врешті наставив долоню з шелесткими карбованцями.

— Я їх, ці чоботи, не для зиску роблю, — мовив старий.

— Гарно пошили — як припасований. От за це спасибі!

Так ходили дорогами Загайпілля, Олешкова, Макіївців, Стециви чоботи Тихона Ярчука.

Когось з фронтовиків проводили на вічний спочинок. Все менше лишилося їх у живих. Оце посиденькував на лавці лише один на все село Поляни інвалід Прокіп Малайко.

Опісля ярмаркових походеньок його навідав Тихон Ярчук.

— О, здорові були, діду! — вигукнув той, прояснівши.

— Здрастуй, Прокопе!

Старий підгинав тремтячі коліна й умощувався біля нього.

— Абись, діду, ще довго отак годні в кумпанії здибатися, поговорити, — тягнув нитку балачки фронтовик. — Колись парубками збиралися під ясенами горді, молоді, красиві. Не знав, що мені одному судилося довгого віку. Цілився в мене чужинець анахтемський. Гадав собі, що по всьому. А мене одна куля не звалить, хіба що в серце. А тих осколків у тілі — як джмелів! Оцей-о вгвинтився отут, під легенею. Падку мій!..

Малайко дихав слабкими поштовхами грудей. Прокашлявся в жменю, розв'язав хустинку, що носив у бічній кишені, вийняв з неї маленьку кульку.

— Оце курсько-орловська, — показав. — Бодай її, кольку, Іржа точила. Ние рана й понині... Раз я, Юхимочку, в такому становищі опинився. На привокзальній станції, вже точно й не пам'ятаю на якій, бо гай-гай скільки-то літ минуло, пригальмував потяг. Гледжу... біля приступків вагона стоять четверо солдатів. Між ними високий, білявий, з родимкою на підборідді піхотинець. Людоньки, та це ж Петро, з наших Полян! Зраділо кинувся до нього і завмер... Повірте мені, аж жаль взяв, коли докумекав, що то не він. Привиділося... Ех, діду, як я потому забанував...

Тихон Ярчук похнюпився.

— А може, то був Петро... Ну прощай, піду, — похопився він. — А ти, Прокопе, тримайся! Один на все село. Мало вас, скалічених війною, вже лишилося...

Уполудні над полями враз упала тиша. Ластівки весело й прудко пронизували сонячне повітря.

Тихон Ярчук аж під лісом розвозив тачкою гравій. Місцевість гарна, спокійна. Природа щедро обдарувала її зеленим клечанням і барвами. Трави ткали шовкові пахощі. Кудись зникли, заховались вітрець, жайворонок, струмок. І от десь близько виразно залунала пісня. Старий заслухався. Йому рябіло в зіницях від сірого обеліска, що розгонисто уп'явся в небосинь.

На дорозі з'явилась колона автомашин. Це були військові автомашини, наповнені солдатами, які їхали на навчання.

Дід припинив, брови піднялися. Їх сколихнула туга... Вдивлявся вслід останній машині та ледь помітній постаті солдата, що махав рукою...

« Виросли, нівроку, сини тих, що вернулися в сорок п'ятому, — подумалось Тихонові Ярчуку. — Це ж і мої онучата...»

З-під повік світилися очі зажуреною лагідністю...

БАРВІНКОВИЙ ВІНОК

Гори оповивав мерехтливий серпанок. Над ними розпускала свої повісма біла хмаринка.

— Кладеться на чисту годину, — казав він дружині. — Збиратися треба.

Панас Заокіпний возив на полонину кол-госпівським вівчарям, дояркам та чередникам обладунки. Він на півголови вищий за інших чоловіків, що його ставили на карб у громаді — не так за постать рослу й кремезну, як за поводження. Щось у ньому імпонувало іздовим. Здавалося, в його присутності якось м'якшає й сувора природа.

Усі в селі визнавали: Заокіпний — справжнє диво серед погоничів, тож усяк міг позаздрити його витривалості. Чоловік терпів круті гірські перевали. Його нестримно вабила швидка їзда.

Був розпечено-вибілений день. Так вже палило, пражило, що й жайворонки поховалися у затінку з відкритими дзьобиками і очікували, щоб впала краплина вологи.

Панас виїхав на просіку, спустився в угловину.

— Но, гаття!

Велике свічадо плеса зарум'яніле й принишкле в променях сонця...

...Тоді теж повітря важніло духотою, пашіла спека. Заокіпний достеменно пам'ятає те пообіддя.

Долина була засипана мовчанням, наче снігом. І раптом діти зірвалися на крик. Він переметнувся з сидіння на землю.

— Там, у водяному крутежі... Юстинка Стасева, — навперебій вигукували перелякані хлопчачки.

— Де?

— Ось тамечки.

Панас шуронув у воду і течія понесла його. Обстегна тицькались м'якими писками швидянки. Далеко заплив, сполошивши качок, що яскрили поміж комишем червоними перетинчастими лапками. Завуркотіло дно. Заокіпний підхопив дівчинку, що виринула, і хутко виборсався з хвиль, полишаючи за собою пінявий слід. Біль кинув потерпілу в траву. Здригалось тіло. Просвічувалося вогке волосся.

Вона розплющила очі. Керуючись чимось непоясненим, що чаїлося в серці, спитала:

— Що зі мною?

— А ти, Юстинко, сама не купайся...

— Ага, — кивнула.

Певне, тих кількох коротеньких хвилин мали і ціну, і сенс.

Страх його одразу минувся.

Юстина несподівано відчула, що одривається од землі і летить вгору до легких, як пух, хмарин. А в думці майнуло, що рятівник — тутешній Панас. Він іноді заскочував до батька за тютюно-

вим частунком і підкидав її вгору... Вона навіть губу закосила. Бажала, видно, тільки одного — щоб якнайшвидше позбутися немочі і опинитися вдома...

Дивина, як він міг порозумітися з нею. Коли, бувало, говорив з батьком, то завжди чув ту саму відповідь: «Збиткуєшся... Стидався б хоч трохи, уже чуприна борошном пересипана».

Ковтав давку ніяковість. Всяк інший від такої хитрої відмови і носа свого не поткнув би у Стасеве обійстя. А йому хоч би що. Піддався почуттям, не погамовував їх... Не давав нікому дотулитися до Юстини.

Заокіпний мешкав сам в хатині під лісом. Листатий виноград охопив зеленими обіймами всю веранду. Та яке то життя холостяцьке, коли сам вари їсти, пери одержу. Зостався парубком, старів. Сходили роки, наче густий теплий дощ. Рішення визріло твердо, усвідомив, що пора з отими походеньками зав'язати. Опустився на коліна перед Стасем, якого вимучувала недуга.

— Прошу вашої згоди. Юстинка вже підросла...

— Ну що з тобою вдієш? Ти її врятував від смерті, то бери — і по руках.

Побажав, щоб вік вікували на добрі та ласці.

І от негадано-неждано (хто б міг раніше з вербівчан подумати!) присукалася нитка женихання. Панас набагато старший від Юстини. Але вона не дорікала йому,

— Ох, і гарна вона в тебе, — визнавали їздові.
— Поталанило тобі, Панасе!

А він пишався, як повний місяць. Вставав вдосвіта, а повертався додому пізно увечері.

Юстина присипляла ніжністю донечку.

Гронилось молоде вино весни. Хміль для душі. Відчувалися легкі дотики смичка до струн. Крізь віття дерев долітали звуки — то тренувався онук Безкоровайного.

Повз будиночок простували в найкращих строях дівчата. З їхніх губ струменів сміх.

До неї долинули уривки слів:

— У Юстини вже донька.

— А вона ще така молоденька...

Юстина поклала вазу з бузком на вікно.

Чоловік, що відчинив двері, скинув піджака і мигцем глянув на лутку.

— Який же він духм'яний!

Сів на табуретці біля бузку. З передпокою долинав бій годинника, він підвів голову, наче рахував удари.

— Зараз передаватимуть останні вісті.

Панас причесався біля дзеркала. Їй подобалась усіяна сивина, що надає чоловікові солідності. І той рубець, наче серпик, на скронях.

— Завтра викроїмо часинку і підемо в кіно. Хай люди побачать нас разом...

Вона — тиха, покірна, слухняна — поважала його за чуйність, доброту.

Юстина розпалила в плиті. Схопилось синювате полум'я — такі на колір далекі гори. Налила води в червону емальовану каструлю, поставила на вогонь. Закипіла картопля...

Вона звикла до того, що обоє сиділи, гомоніли про се те, а дочка тицяла ведмедикові цукерки. Набалакавшись досхочу, вона стелила ліжку, розглажувала кожен вузлик, щоб не муляв боки чоловікові.

Він часто затримувався на полонині. Юстина йшла на зарічанський горб, вдивлялась на гори, окутані імлою. За липами коливалась бурштинова даль. Тут світло, а там, на верхах, насунилось, як у мішку. Хмари купчилися, нагадуючи скуйовджену овечу вовну.

Юстина зупинилася біля квіткарки Марфи, що обмацувала пуп'янки троянд, вистежуючи, щоб розпустили бутони для торгу.

— Нудно тобі... Ще не вернувся чоловік?

— Й досі немає. Диви, як там періщить дощ. Кожна крапля зернятко народить...

Схили гір темніли. Здавалось, якась темна й холодна порожнеча затягувала довкола геть усе, хоч дощ сивим крилом і не торкнувся низу. Обминув Вербівку.

— Вже от-от повернеться, — сказала Юстина.

— Певно, що повернеться. Людина має таку віру. Це їй допомагає і полегшує життя...

Гнітив неспокій. Над окном чипіли чоловіки й крутили цигарки. Зауваживши їх, Юстина корила,

що ці дужі zostалися, а її знадобився для полони-ни. Обдарувала їх хтигим поглядом, потопталась і пролопотіла ситцевим платтям. Чоловіки витрішками пасли вродливу жінку.

— То за ким така удатна молодиця?

— За Панасом Заокіпним.

Природа виявляла велику ошадність. Зелене шумовиння саду переливалось ледь помітною синявою. У коротких тінях будівель ще чаїлася вранішня прохолода. Але вона швидко розчинялась у спекоті літнього дня.

— Твій вже є?

— Є, бабуньо Марфо.

Затамувала дух від захоплення, як Панас порався на подвір'ї, вона вся аж сяяла. Душу повнила радість, немов гірський потік, що весело хлюпотить між камінням.

Кіт шкірив зуби на курей, що сокотали.

Дівчинка совалася на піску, ліпила мисочки.

— Я виперу білизну, а ти будь обачний з донечкою. Погуляй з нею...

Панас уподобав собі лавочку під каштаном. Завше приходив сюди, як тільки зазеленіло дерево, і навідувався аж доти, поки не осиплеться з нього жовте листя. Зручно вмовстився на лавочці, впершись плечима об бильця. Він сивий-сивий, як голуб. Волосся ніби обсотали нитки бабиного літа. Поруч бавилася Леся з бантиком у косичках. Він взяв дівчинку на коліна й довго пестив кучеряву

голівку своїми руками. Чоловік розгорнув пакуночок, вибрав найбільшу цукерку.

— Ну то з'їж, — сказав, — я знаю, що тобі кортить... з'їж...

— Татку, а чому в мами таке чорне, як ніч, волосся, а в тебе — біле?

— То сніг заपोрошив.

— Коли йде сніг, люди стають добрішими?

— Авжеж.

— О, добрий мій татусю, скажи, щоб не йшов сніг...

Дівчинка із пучечка брала квіти, плела віночок. Припасувала до голівки.

— Ну як мені, татку? — випнула пухкі губенята.

— Личить, дуже личить, Лесю.

Він обхопив обличчя долонями. Тепла дрімота повела його в інший світ. Уявою воскресив... В селі по-святковому галасливо, буйна веселість. Дружки співають: «Зелений барвінку, стелися низенько...» А попереду у фаті Леся. На шиї — червоні корали, ніби ягоди стиглої калини. Хвилі музики ринуть грімким водоспадом. Уже треба благословляти молоду до шлюбу. Натомість нього це робить названий батько... Щось затріпотіло в грудях, застукотіло в скронях. Сплило кілька секунд, а може вічність. Із забуття вивів приємний, з оксамитовим переливом голосок, що у Лесі затремтів, як білий пушок кульбаби.

— Татку, промінчик ось-ось добіжить сюди.

Леся підставляла долоні, ловила тремтливий од гупання промінчик. Запліталися ноженята.

Панас ніби прикипів до місця й дивився поперед себе, потім погляд впав на Лесю. Яка вона ще маленька!

Дівчинка шукала щось, мабуть, цукерки.

— Я хочу до мами...

Батько спробував заспокоїти її.

— А ти грайся. Он плюшевий ведмедик...

Юстина помітнішала в далині. Її тільці цілував пісок. Ступала легко, статечно, милуючись кожним своїм кроком в пору квітання жінки, несла білізну від ставка.

Панас не зводив очей з її обличчя з гармонійними лініями, з її трохи оголеної шиї.

Леся подрібутила назустріч.

Він і собі направився, щоб підхопити ношу в молодій дружини. О, який же він уважний! У Юстини народжувалось щось ніжне до чоловіка.

Гнітючий настрій тримав його в постійному напруженні. Ну ж бо, всміхнись! Не журись! Все то химерний сон. Віджени його з-під повік.

А йому все здавалося, що в її погляді читав мовчазний, німий докір.

Юстина не вгавала жартувати, тулила до себе донечку, поправляла бантик у косичках. Щоби заливав рум'янець...

Він здригнувся. Легенький дотик до плеча відірвав від замрії. Позад неї — він, сивий-сивий, як голуб.

— Нехай би вже тебе трохи в селі залишили, —
повела дружина, від якої війнуло запахом літепла.

— Коли худобу зженуть з полонини...

На зубцях гір, згасаючи, як свічки, холодули
відблиски сонця. Пониззя окутувала пелена,
зіткана з темного ниття сутінок.

Чоловіка бентежило настання вечора.

Барабани світлочоліх соняшників були яскраву
зорю. Спочивало небо...

СОРОКА НА ХВОСТІ ПРИНЕСЛА

Федот Шевчик з сухим, смагливим обличчям, широкими розстрішками брів. Років йому набігло вже, а виглядає, як хлопчисько.

Сміється чоловікові роса під сходом сонця, яке золотими цівками п'є воду Білого потоку. Далі, здіймаючись угору, воно висвітлює хату, обливає стовбури дерев. Пташки щебечуть, бджоли гудуть, зносять мед з далеких квітучих лугов.

Який напрочуд тихий ранок!

На веранді Федот ще раз обдивляється рами — і зблизька, і трохи віддала. Береться за пилку. Жик-жик-жик... Ну от, нарешті, і перепиляв дошку.

У пекуче полудення з крамниці вертаються пенсіонери — постійні мешканці балакучої вулиці. Запасаються всяким крамом.

— А ти, Федоте, все гузаєшся...

То Тиміш Перепелюк довірливо кліпає віями.

— Дерево попалося не важнецьке. Але то нічого. Отак-о шпакльовочкою мазну, а тоді фарбою, то воно й нічо буде.

Тут і Костя Баланик з'язляється. І тільки вусом пряде.

Від таких завсідників нічого не втаїш, не приховаєш. Чого тільки не зв'яжуть язики...

— Ади, Максимового виштурили із самоскида. Могоричував із завгаром.

— А то ж який? — поправляє окуляри Костя Баланик.

— Та ж Михась, який возив з кар'єру щєбінку, — уточнює Тиміш Перепелюк. — Як не на гаразд приклався до чарки. Відібрали права і тепер слюсарить у майстерні. От тобі й путівочка-мандрівочка.

— Видиш, як то є. Не вміють дорожити роботою, — ніби продовжуючи думку, додає Баланик. — Та й ледарів розвелось щось більше серед людей, воно ж на хлібі мало б позначитися, а воно чим далі — жити легше стає, еге ж?

— Уступеняться і ті, авжеж, що уступеняться, — попихуючи люлькою, доточує Тиміш. — Як добре, що зараз до порядку закликають.

— То таки суца правда. А як твій справується? — звертається до Федота Баланик.

— Шоферує...

— Н-но, не дуже вихваляйся. І Онуфрій не зіває. З будь-якого кута вихід знайде. Кому-кому, а куцому змелеться...

Федот Шевчик нашоросує вуха. Аж капелюха скидає, збитий з пантелику почувтим.

— Та ну? Це вже ні! Ні-ні, не чіпайте мого...

Потроху розмова стихає, уже не так парить, духмяніє прохолода.

Першим залишає Шевчикове обійстя Тиміш Перепелюк, в якого ліве плече опущене набагато нижче за праве. Затим і Костя, Баланик з повною авоською.

Ет, чого ті заздрісники не сплещуть часом... Щось таке Федотові в голові крутиться, аж соромно зробилося. Перебирає гудзики на піджаку, чи застібнуті, і вже йти збирається до сина.

Щоб потрапити в Заріччя суходолом, треба десятма потоми вмитися. Ну, припустимо, через годину буде в Онуфрія, а що далі? Хіба в цю пору застанеш вдома? І назад ні з чим тюпай. Тож лучче до Степаниди податися. Після того, як добірного черенка роздобув і щепив дичку в неї, ніяк не випаде нагода навідатись.

Перекинувши через плече невеликий рюкзак із столярським причандаллям, Федот Шевчик повертає на стежку у долині понад Білим потоком. Якусь мить глядить в потік і не відразу докмічує, у який бік несе він свою воду. Булькотить десь у глибині і тільки біля пагорба перетворюється на справжній ручай, дзюркоче, пробиваючи собі широкую дорогу. Понад обіччям жене зелене шумовиння...

Хвртка відчинена. Біля порога курчата збилися табунцем червоним. Степанида із пригорщі сипле зерно.

— Цип, цип, зозулясті!

Жінка бгає під хустку жмут сивини, стягує вузлик на підборідді.

— Теперки, Степанидо, полагоджу коловорот. Задля цього й прийшов...

Федот Шевчик стамескою і молотком починає видовбувати в дощі виїмку для корби. Чаклує довго... Душно. Геть упрів. І ось корба уже обертається у його долоні, тріскочучи, мов лелека дзьобом.

— Ну, як воно збоку?

— Гарно, дуже гарно. Так зміг би тільки покійний Гаврило.

— Поставлю металеву дужку, тоді обертатиметься плавно, не стрибатиме.

Першим вдовиним порухом була вдячність:

— То скільки з мене?

Але Федот лише рукою відмахнувся: які там гроші!

— На тому тижні засклю вікно.

Він встає з колоди, мнеться.

— Та не спішіть, побудьте ще... Куди вам спішити?

Федот закримічує біля шопи купу вугілля.

— О, вже й запасець на зиму. А брикетик годящий!

— У дві десятки обійшовся перевіз. Коби знаття... ба! Коби знаття... Подождала б ще. Переплатила. Звідкіля у баби зайві гроші? Хай йому трясця!

Під самим парканом, на тому місці, де тамтешньої весни Федот щепив дичку, вишкірився обдертий цурпалок. Чоловік аж стерп від несподіванки.

— Хто? Хто ж це учинив шкоду?

— Візник, а хто ж іще... Я йому: куди преш? А він: ніколи, бабо, кожна хвилина дорога. Хряпнув дверцятами і дав газу. Таке деревце знищив... Рожевий цвіт, китички пахучі...

І вдова все очима на Федота: що той скаже? Біля його скроні сіпається неспокійна думка: невже Онуфріїв слід? Ніяково повів шиєю, немов за комір сипнули костриці.

У просвіті між деревами Шевчик завважує зеленого «газона», що фурчить. Зворохоблений, кидається перехопити. Отак, як є у сорочці, вибігає на дорогу.

— Стій! — кричить Федот. — Стій! Ху! — аж дихання перепиняється. Сплеск обурення столочує йому душу.

Вицять гальма машини. Приземкуватий і кріпкий, як жолудь, Онуфрій вигулькує з кабіни. Плечі опинає біляста сорочка.

— Що це, синку, дармового карбованця ловиш? І не муляють вдовині гроші?

— Звідки взяли?

— Сорока на хвості принесла.

— Пес гавкає, а вітер розносить.

— Від людей чую. Значить, люди брешуть? Ні, вони ніколи не говорять, чого не знають.

— А що вона, родичка яка? На бензин треба. І скати стираються.

— Криво думаєш. Хіба довго до біди?

Онуфрій колупає носком черевика землю, унишпивши очі у батькові руки — довгі і жилаві,

з вузлуватими пальцями, з надмірно великими кісточками на зап'ястях.

— Я ж щепив яблуньку. Рожевий цвіт, китички які! І ти посмів знівечити деревце... Що ж це діється?! І треба мені срамоти на сивий волос? Схаменися, сину, поки не пізно! Не пізно ще...

Хвилину обидва стоять нерухомо, батько — з обпікаючим поглядом, та син — блідий і тремтячий. Шевчик-старший виговорює щось йому, та так помірковано, протяжно цідить кожне слово, немов воно в нього із щирого золота.

— Їду, їду, на станцію їду! — згодом видихує Онуфрій. — Обіцяв вам доставити брикет.

— Тільки уплати за машину... чуєш? І квитанцію прихопи.

Федот дивиться услід синові, який розвертає «газона» в протилежний бік — туди, на асфальтівку.

НА СВІТАННІ ЧЕРЕЗ ЖИТА

До цієї невеличкої станції потяг приходив двічі на добу. Тоді тут вирувало товписько людей. І цього разу пронизливий крик паровоза підхопив Павлину з лави під здичавілими кленами. Рівномірне чахкання примусило її бігцем кинутись до вагонів, звідки зіскакували вояки. Один худорлявий, буцімто тутешній, з трофейним акордеоном, завуркотів на басах.

Павлина хотіла гукнути його, але у горлі щось луснуло, і чи то од надмірного хвилювання, чи од натуги голос у неї зовсім щез. Бентежно озиралася на всі боки. Шукала його, Матвія. Напіврозтулені уста її тремтіли. Ніхто не озвався. Парубки, дівчата стояли купкою довколо прибульця, що махав пілоткою вслід побратимам. Повз привокзальну станцію потяглися вагони. Рейки вигиналися на щebenястому насипі. Зустрічаючих порідшало і Павлина рушила пригнічена. Зворотна дорога видалася ще довшою. Сонце струмувало, купаючи зелень у своєму промінні. А від залізниці до поля текла людська лава, наче велика урочиста процесія: вози, жінки з торбами за плечима, діти з грудочками рафінаду.

— Загинув, мабуть, що загинув, — вигукнула загайпільська молодиця, що наздогнала Павлину.

— О ні, серце моє чує, що Матвій живий.

— Ну, не переймайся, — кліпнула та. — Ти ж не шлюбна...

Так, не сипали їм на стежку житом-пшеницею і не благословляли до вінця. Натомість прив'язаний до дерева вороний кінь шарпав стовбуром, яблука падали, скочувалися йому по гриві. Павлина з руськими розпущеними косами до пояса, що стікали у білі ружі, залишилася біля недопитого кухля води на цямрині криниці, аж поки Матвій не зник у валці мобілізованих. Та й до цього дня...

Вдома біля хвіртки Павлина зустріла Вівташа. Знов пришвендяв запопадливий курець. Він зиркнув з-під низько опущеного козирка. Верхня губа, закопилена криво вирослим зубом, була трішки розсічена, як у зайця. До цієї вади усі звикли: завжди, коли Зосим грав у карти, замість «король» вимовляв «ороль». Так і прилипло до нього назвисько. Його погляд тремко обмацував Павлину.

— У тебе сколоздрій кріпкий, дай папушку для самосаду, — сьорбнув злегенька носом.

Павлина мусіла вділити трохи, щоб відчепився. З кожного урожаю по бунтику сухого листу ховала за бантиною для Матвія, то ж набралосся ого скільки тютюну.

Вівташ струснув густим чубом.

— За жону взяв би тебе, Павлино, — ні з того ні з сього випалив він. — Хоч узавтра привів би на своє обійстя.

— Як то?

Зосим попустив піджака з плечей на лікті — й так спекотно.

— Чи мо' одній лучче? Та вас, одиноких, хоч греблю гати.

— А Матвій? Ніхто його мені не замінить.

— Усе у споминку. Не воскреснути йому. Ге, давно вже зітліли кістки...

— Ти що, очманів? Не лізь, Оролю, в душу...

— А ти куслива, — гигикнув і насупився. — То марниця, що ти на залізниці стовбичиш.

Вівташ потоптався на місці і спантеличений поплівся путівцем.

Уві сні Павлина часто бачила величезного паровоза, що пирхав парою та іскрами. В ньому їхав вояка Матвій Охрімчук. Якось на світанку у шибку хтось постукав.

— Павлінко-о...

Вона звелася з подушки, відкинула ковдру і, трохи похитуючись, наблизилась до вікна.

— Хто там?

— Та я, я...

А Павлина ні голосу впізнати не може, ні обличчя, бо надворі темно, до того ж ще й сонна.

— Це я, Матвій.

— Зажди хвилинку — відчиню...

Вона намацала в густих сутінках засув. Жалібно заскрипіли двері.

— Ти живий ?!

Отямилась в його обіймах. Обтирала сльози, наче не могла повірити, що він повернувся в село живий.

— Оце тільки з поїзда. Вибрав стежку через жита, аби швидше добратися.

— І не встріла тебе. Не знала, не відала...

Павлина метушилася, не знала за що взятися... Нарешті, сіла біля вояка й дивилася, дивилася на нього, немов хотіла переконатися, що це — її Матвій.

— Тепер ти вже дома, еге ж ?

— Відвоююався.

— Хаті потрібні чоловічі руки. Із тих, кого призвали в армію, багато прибуло в Загайпілля, але багато й не повернулося. Стара Грицуниха мало не збожеволіла, дізнавшись, що загинули всі — і старий, і троє синів. У Янчучки теж жалоба...

Матвій умився над бляшаною мискою, водив рушником по шрамах.

— Певно, ти багато пережив, що так змінився, — сказала вона. — Хоч би вісточку подав.

— Ой, довга дорога до тебе, Павлинко. Припізнівся я... Ми тоді наступали. Прорвали лінію ворожої оборони. Разючий сніп важко ошпарив мене й кинув на землю. Мало на той світ не пішов. Як здумаю, то й зараз поза спиною бере. Якби не присів, відітнуло б голову. А так відняло ноги й праву руку. Не скоро опам'ятався. На п'ятому році підвівся з ліжка. Не хотів калікою показуватися на очі. Тому й забарився.

— Я тебе і таким прийняла б. Твоя вишивана сорочка у скрині складена. Сьогодні — день нашого весілля, якого не справили.

— Останній день червня, — протяжно проказав він.

Павлина зірко, з нерозтраченою ласкою вглядалася в його лице. Затим дістала з-під сволока кисет.

— Тютюну приберегла для тебе. Найкращого...

Матвій скрутив цигарку, затягнувся нею, пустив дим і солодко потягнув його ніздрями.

У хаті натушковувався цей теплий жаданий чоловічий дух.

Матвій відчинив навстіж вікно і вийшов на подвір'я. За огорожею греблися дві курки. Поглянув угору. Дивна пташина теленчала срібним дзвоником, з високої блакиті благословляла стигле літо врочистим співом.

За тином, де відразу ж починалося сонцепілля, дозрівали хліба.

Матвій стояв проти жита, заворожений шерхотом колосся.

Земля — тепла, духм'яна, мов розкрилася перед воякою.

Клепали коси. «Ех, і накосюся. — міркував він. — Дай тільки набратися сили». І невідомо було, з чого б то свято у природі... З якої причини? То лише якимсь потаємним чуттям вловлювала Павлина, що з'явилася у білому платті. Коси вибилися з-під косинки.

І нехай їй заздять безмужні молодиці та Зосим Вівташ, який вдає гордака серед скалічених

війною чоловіків. Вона не жебрачила собі Матвія, сам знайшов її, вернувшись із свинцевого вогню уцілілим.

Матвій Охрімчук намагався іти за нею крок у крок обніжком. Снувалося гарячими тремтливими пасмами марево. Далі вони вибрались на окільну узвишину. Із боку випірнули могутні струнки ясени. І все рядочком, як шеренга вояків.

«Вигналися оно як!» — мовив Матвій у думці і, закинувши голову, зачудовано дивився на густе зелене мереживо. Запах квітів піднімався попід розлогі крони, де невтомно ткали своє полотно світлогруді чечики.

У цю мить десь внизу, на станції, почувся гудок потяга і довгий перестук коліс.

Матвій від видава заляк у нерухомості. На фоні ясенів яскраво вирізнявся обеліск, легкий і стрімкий.

— Ото вони всі твої приятелі, — вставила у його паузу Павлина.

Золоті полиски літер застеляли Матвієві очі і він стулив повіки. Хлопці, де ви? Федоре Ораче, Онисиме Запотічний, Саво Стоколосе, Іване Мельнику... Озвіться! Ну ж бо... Мовчите?! А домовлялися стрітися біля загайпільських ясенів. Чи не так, парубки, га? Від згадки про відчайдушних вояків у нього засіпалися жилки на скронях. У розчепіrenих пальцях болісно забився крик.

А згори падали журавлині поклики, здавалося, то курличе і скликає саме небо загублених на полях завихреної Європи хлопців-соколів, захисників України.

ЗАЙЧИК

— Агій, — бурчав дрібнуватий, але жилавий Павлентій Кімлик. — Так і витрішками пасуть зелену долину. Хіба не знають, що на зайців нині заборона?

Довколишній світ ніжився під високим сонцем. Воно золотим грібенцем причісувало хутро зайця, який мив лапками вуха.

Конюшина була обсіпана червоними квітками, до яких припадав джміль, весь жовтий, припорошений пилком.

Над стежкою причаїлися хлопчаки. Засмаглі, самовпевнені, вони вистежували сірого.

— Я його спіймаю, — запишався своєю спритністю один з них.

— Ая, зловиш...

Лісник Кімлик тримав на видноті зайця. Ось він поминув косогір, настрахопудив перепілку і перекотиполем по обніжку, але звідтам вже пантрували його хлопчаки.

— Перепиняй!

Передній приклав палець до губів — мовчки!

— Тс-с! Невже ти не тямеш? Може, саме тут його схованка, а ти розгукався.

Ось зашаруділо зовсім близько. Сірий нашорошився.

Хтось з хлопчаків пригінці вислизнув із трав'яного засіву і пожбурих картуза.

— Агій, вони заженуть його до розривсерця, — збагнув Павлентій Кімлик і вибіг навперестріч хлопчакам, що оточили зайця, затисли з усіх боків, цькували і гнали упродовж засідки.

Відразу ж десь у душі лісника закралася тривога.

— Ану, забирайтеся геть, не розводьте антимонію, — озвався він. — Не топчіть зайчика в своєму стовпиці. Ех, діти, діти... Чому ви такі нерозумні?

Оговтавшись, ті босоного залопотіли, пустилися навтьоки.

Павлентію стало якось кривдно. Якбито тільки хлопчак ганялися за сірим. Он тихо скрадався попід кушем дорослий напасник, мастак на всякі витівки.

Павлентій Кімлик зиркнув на нього пильніше:
— Мой, це ти, Уласе?

Кульгавий, з рідким волоссям на міжбрів'ї, чоловік вертався з варті на пилорамі.

— А ти чого нишпориш?

— Висліджую обрєпка, — забідкався той. — Таку щепу обгриз. Не подарую шкоди! Насиплю я йому шроту на хвіст.

— Послухай, Уласе, — безцеремонно, майже сердито сказав Павлентій Кімлик. — Не чіпай його зараз. Виводок ж...

— Ультиматум? — спохмурнів той, посопівши носом. Увесь час приборкував енергійним змахом широкої долоні непокірний чуб.

— Хай так, — додав розсудливим тоном лісник.
— Маєш зайві гроші на штраф?

Улас обім'як і знітився...

При зустрічах з лісником усе не міг позбутися своєї ніяковості, був запобігливо ввічливий.

— А я, добродію, новим ружжом обзавівся. Скоро сезон на дичину.

— Гм... тоді можна. Тільки без браконьєрства...

— Зі стопроцентною гарантією.

Улас ніби аж піднісся духом.

— Невже ти не знаєш, — питав його Павлентій Кімлик, — що тобі не вдасться вполювати зайчика?

— Ге, і метиковані мисливці не завжди повертаються додому з трофеєм.

— Навіщо тоді ходити в зелену долину?

— А що, як це моя надія? — відповів Улас. — От на заздрість всім уколошкаю сірого.

— Еге, чого захотів. Щоб зелена долина без зайців зосталася...

Улас — дивна людина, що заманеться йому — одразу й робить. Він таки дочекався свого...

Суха тепла осінь випала. Цвіло бабине літо. Срібні павутини бриніли тонко, лагідно.

— Ну, з початком!

— З початком!

Двоє мисливців розійшлися: один — праворуч, другий — ліворуч.

Вітерець раптом ущух, мов віяло склав. Тихо воркувала горлиця.

Улас опинився на голому просторі. З-за пагорба вихопився дорідний заець.

Мисливець навів мушку. «Хоч би здригнувся сірий клубочок», — застигла грудка відчаю.

«Ти чого ж там укляк, причаївся? Іди, йди, якщо вже такий хоробрий...»

Лише коротка мить. Частина секунди і пролунав розкотистий дуплет. Рисак високо підстрибнув і плюхнувся в траву.

Улас ступив до нього два кроки — ні шереху. Ще два кроки — ані телень. Тільки наблизився, як той на млі ока майже з-під ніг зірвався, пірнув у яроч, облитий вересовим цвітом. Не встиг навіть зиркнути услід йому.

— Ото ще! — зосердя лайнувся Улас й сплюнув. Це вже щось неймовірне. Адже стріляв з малої відстані...

«Поглумився з мене! — картав себе подумки. — Який зайчик! Який красень!»

Чоловік щось обмірковував, потім непоспішки подибавав стернищем.

— Гей, Уласе, зажди-но! — Павлентій Кімлик поздоровався і глянув на рушницю. — А де ж твій зайчик?

Той стенив плечима.

— Всього чекав я, але отак щоб наживати п'ятами... — оддихувався Улас, кліпаючи повіками. — Та що балакати. Втрачена нагода — вже не нагода...

Павлентій Кімлик підморгнув йому: хе, пощастило зайчикові. З-під вусів пробивався усміх... Хихикнув у кулак. Удавав з себе здивованого, а сам — задоволений. Щось тепле, зворушливе підкотилося йому до грудей.

— Жалкуєш? Нема чого журитися. Скільки тих русаків, що ой-ой, — аж захлинався лісник. — Іншим разом вполюєш. Ну, нехай ще погуляє зайчик.

Павлентій Кімлик не приховував усмішки, яка блукала в нього на губах, пришишкла в куточках карих очей. Жував стеблину...

— Оце мудро радиш, — аж повеселішав Улас. — Хай зайчик на волі гуляє...

ДОБРИЙ ВЕЧІР!

Добре, коли приїжджають тато. Це наше найбільше свято. Як би там не закидало снігами дорогу, а вони наперекір негоді добираються до міста. Завше стараються, аби їх довго не чекали.

Найменший онук на ковзанці із розгону влітає в кучугуру снігу, який такий пухнастий... пухнастий... пух... пух... пух. І одразу впізнає діда, тулиться до нього, щечече.

Тато зав'язують шнурочки на його новеньких черевичках. Ще зовсім недавно батько збігали вниз, зовсім по-хлоп'ячому зіскакували зі сходинки на сходинку, а зараз повагом, вочевидь стомившись, піднялися на п'ятий поверх.

— Добрий вечір вам!

Обтрушують шапку, віддихуються і починають сміятися разом з Андрійком, в якого почервоніли носик і щічки.

— Віншую вас, діти, щастям-здоров'ям і Новим роком!

І їм бажано того самого.

Світять до нас теплим поглядом очей. Серпиків рівчаків біля вуст вигнулися ще більше.

В кімнаті струмує міцний дух великих, одне в одне, яблук.

— Пригощайтесь, — припрошують тато, — є у вас? То втішно, що маєте, але таки попробуйте наших, покутських.

Вони переповідають сільські новини, згадують, як ішли добровольцем на фронт. Наговорюємося з татом вволю, за всі рази наговорюємося. Вони стають край вікна, поправляють окуляри.

Хлопчаки знову з'їжджають ковзанкою серед утоптаного сліпучо-білого снігу. Між ними хутко мчить на санчатах Андрійко.

— Но-но, помалу, — озиваються тато. — Іч, який прудкий!

Нам з татом легко і весело.

Дід Мороз по місту сні розвозить.

— Не їдьте, тату, ще завтра.

— Ну, якщо так, — погоджуються вони, — ще пощедрую у вас. Бо хто зна, коли провідаю. У мої літа, діти, кожна днина дарована...

Уже дванадцята...

— З Новим роком, тату! — кажу і тисну їм руку.

Це така хвилина, коли люди горнутья одне до одного, сповнені радощів і приязні, а в їхніх серцях запалюється дружба, кохання, надія, відлунюється цокання долі на світовому годиннику.

Тато з маленької торбини набирають у пригорщі пшениці. Зернини бризкають, розлітаються у всебіч...

...По квартирах знову позасвічувалися ялинки.
І в нашій теж.

Андрійкові нетерпеться:

— Щось дідика не видно. Ех, забув він про нас.

— Та ні, Андрійку. Дорогу замело.

— О, добрий мій татусю! І навіщо сніг падає? "

Вигулькую на балкон і, спершись на бильце, дивлюся на вулицю.

Доокіл — білі, мов святкова сорочка, снігі.

Гамірно. Усі кудись поспішають. Он дідок, ледь схилившись наперед під тягарем туго набитого речового мішка, поплівся. Відай, в гості до сина чи доньки... Долинають музика і сміх. Веселі, охоплені святковим настроєм, люди танцюють, тримаються за руки.

На небі зроджуються зорі, розбиваються на тисячі сніжинок, зблискують якимсь дивним і тихим світлом. Яскраві зорі, великі, як батькові яблука.

Я не в силі стримати хвилювання. Притлумлюю болючу хвилю жалю...

Тато уже не обтрушують шапку біля наших дверей. Не чути їхнього «Добрий вечір вам!». А так хочеться, щоб у передпокої залунали знайомі кроки.

З тепла і ласки, крізь час і життя молоді й дужі тато вдивляються очима серця, не зводять із нас погляду, ведуть у захоплюючий світ родоводу, легенди і казки.

ЗМІСТ

Чужий	3
Впав хлопець молодий	10
Дим	16
Вічна гра життя	21
Один на все село	27
Барвінковий вінок	33
Сорока на хвості принесла	42
На світанні через жита	48
Зайчик	55
Добрий вечір!	60

Микола Васильович Гошко

ВПАВ ХЛОПЕЦЬ МОЛОДИЙ

Новели

Чернівці. «Зелена Буковина». 1995

Головний редактор А. Т. Квасецький

Технічний редактор Я. А. Дуліба

Коректор М. В. Капричук

**Здано до набору 3. 10. 1995. Підписано до друку
6. 11. 1995. Формат 60x84 1/32. Папір писальний.
Гарнітура Таймс. Друк офсетний. Умовн. друк. арк.
1. 86. Тираж 1000 пр. Замовлення 3015**

**Редакція журналу «Зелена Буковина», 274032
м. Чернівці, бульвар Героїв Сталінграда 12/103**

**Віддруковано з оригінал-макету видавця у
Сторожинецькій районній друкарні, 275400
м. Сторожинець, вул. Кобилянської, 7**

